

A politika csak eszköz, a kultúra a cél

Lukács György műveinek csak Kenderes szemszögéből lehet a sorsa a MÉH-telep

ERDEI SÁNDOR

Debrecen (HBN) – **Éles Csaba**, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen oktató, a Naplóban is sokat publikáló esztéta filozófiai kérdésekkel is gyakorta foglalkozott. Nemrégiben szerezte meg a kandidátusi címet azzal a dolgozatával, amelyben a Lukács-életmű bizonyos kérdéseire kereste a választ. A téma súlya, érdekessége indokolja, hogy beszéljünk a szerzővel a huszadik század egyik legnagyobb hatású magyar bölcslőjéről.

– Lukács Györggyel kapcsolatban sokakat megdöbbent az a tény, hogy a Tanácsköztársaság idején mint tiszt nyolc katonát végeztetett ki, mert menekültek a beözönlő román sereg elől. Az érzékenyebb lelkűek szerint ennek tudatában olvasni sem szabad az ő műveit. Ön mit tart erről?

– Olyan látszat kerekedett, hogy Lukácsnak ez valamiféle gondosan titkolt szégyenfoltja. Valójában ő erről már 1919-ben beszélt egy amerikai lapnak, s elmondta 1969-ben Vezér Erzsébetnek és **Eörsi Istvánnak** is: „Tiszafüred védelme nagyon rosszul sikerült, mert a pesti vöröskatonák egy puskalövés nélkül elszaladtak, és ezzel a másik két zászlóalj, mely hajlandó lett volna tisztességesen védeni Tiszafüredet, szintén nem védhette állásait, úgyhogy a hátuk mögé kerültek a románok, és Tiszafüred elesett. „Akkor én nagyon energikus módon állítottam helyre a rendet, amennyiben amikor átmentünk Poroszlóra, összehívtam egy rendkívüli hadbírószágot, és ennek az elszaladt zászlóaljnak nyolc emberét ott a főtérem fölé lövettem.” Az én következtetésem ez: Lukács a Vörös Hadseregnek az egyik politikai biztosa, aki a történelmi Magyarországot is védi a román agresszorral szemben. Olyan haditörvénynek szerzett érdemét, amely a Monarchiában és külföldön, most és a múltban egyöntetűen elfogadott. Lehet-e ezek után Lukácsot olvasni? Lehet: úgy, ahogy Marcus Aureliust olvasunk – bár üldözte a keresztényeket, Pál apostolt olvasunk – bár Saulusként bűnrészes István vértanúságában, Rousseau-t olvasunk – bár gyermekeit menhelybe adta, La Mettrie-t olvasunk – bár talpnyalója volt Nagy Frigyesnek, Heideggeret olvasunk – bár 12 évig a náci párt tagja volt, Marqueszt olvasunk – bár ma is lelkes híve Fidel Castrónak stb.

Magyarországot választotta

– Fejtő Ferencnél olvastam, hogy a munkásmozgalom, a kommunizmus élharcosainak nemzetiségét a moszkvai központ nem tartotta fontosnak. Ezek olyan internacionalista „kommandókat” alkottak, amelynek tagjai bármelyik országban bevethetők voltak. Eme nemzetietlen, kozmopolita, bárhol bevethető harcosok közé tartozott Lukács György is mint politikus? Tekintettel arra, hogy három ország is fontos volt 20számára mint élettere: Szovjetunió, Németország, s leginkább persze Magyarország.

– A Moszkvában élő, de a szovjet fővárost elhagyni készülő Lukács 1945-ben három ajánlatot kapott. Egyetemi tanárnak hívta a

Éles Csaba újabb témája: az önismeret dimenzióinak vizsgálata

Fotó: F. Szilágyi Imre

berlini, a bécsi és a budapesti egyetem – az MKP-vezetés országos listájára parlamenti képviselőnek is hívták. Lukács Magyarországot választja, s ebben – meggyőződéses – a tartalom, az országért való tényleges tenni akarás értelmében vett hazaszeretetet is motiválja. Utólag könnyen és igazságtalanul minősíthetjük őt naivnak, de őszintén hitt abban, hogy a világban meghatározóan tartós rend marad a Hitler-ellenes koalíció, hogy Magyarországon kiépülhet a szovjet rendszertől gyökeresen eltérő népi demokrácia. Nem „bolsevik missziót” teljesít tehát, hanem saját programja az, ami egybeesik a KP akkori taktikájával. E program lényege pedig az, hogy Horthy-érából örökölt avított kulturális állapotok megújításra szorulnak. (Hogy Lukács szempontja mennyire nem az „ortodox” marxizmus, bizonyítja, hogy egyetért Fülep Lajos és Füst Milán egyetemi alkalmazásával.) A megújítás természetesen a hiányzó európai, a forradalmi és filozófiai értékek szorgalmazását

jelenti. Lukács az, aki olasz kiadót szerez Dérynek. Ő az, aki 1946-ban megvédte Arany Jánost Móriczsal, Szabó Pál osztályszempontú támadásával szemben. S még valamit: Lukács az, aki megvédi a népi írókat Zsolt Béla filozofia támadásával szemben 1947-ben.

Nagy tévedések

– Milyen a viszonya Lukácsnak '56-tal, mi történik vele a forradalmat követő években, s mikor történik, hogy „az MSZMP belép Lukács elvtársba”?

– 1956-ban Erdei Ferenc javaslatára művelődési miniszterként tagja lett Nagy Imre kormányának. Hivatalába ugyan nem ment be, de egyetlen miniszteri nyilatkozatában a tárca „19-es” decentralizálását és hatalmi fogyókúráját hirdette meg. November 4. után a romániai Snagovba internálták őt is a feleségével, ahonnan '57 tavaszán térhetett haza. Nagy Imrével nem értett egyet, de morális sorsközösséget vállalt vele. Anyagilag támogatja a megtorlás üldözötteit, Nyugaton rendszeresen publikál, de a manchesteri egyetem állásajánlatát nem fogadja el. Főleg az NDK-ban támadják radikálisan, abban az államban, amelyről keserűen állapítja meg 1966-ban, hogy 20nem lett egész Németország „demokratikus Piemontja”. A következő évben, '67-ben beveszi tagjai sorába egykori alapítóinak egyikét az MSZMP – vagy ahogy tréfásan mondták akkor: a párt belépett Lukács elvtársba...

– A tudomány nagy alakjait nemcsak a fényes feltalálások, felismerések jellemzik, hanem a nagy tévedések is. Lukácsnak melyek voltak a legnagyobb tévedései?

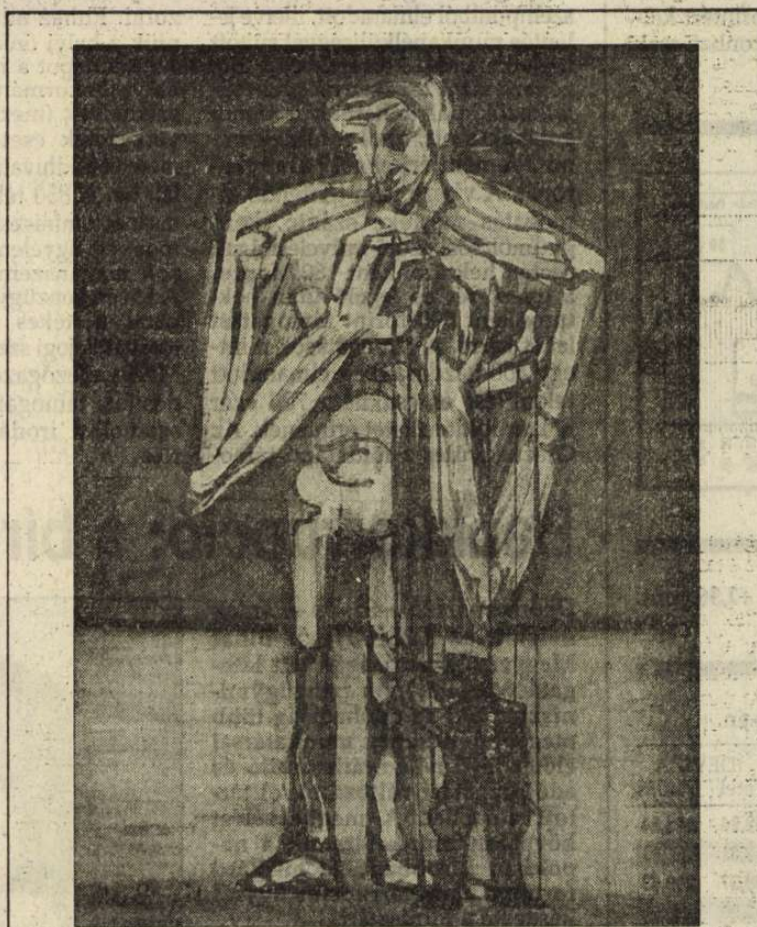
– Az a meggondolatlan tétele,

miszerint „A legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus” – hátborzongató doktrinárius. Nem szorul ugyanis bizonyításra, hogy Kambodzsa Pol-Pot-rendszere vagy Kim Ir Szen Észak-Koreája sohasem lehet jobb, mint korunk és a közelmúlt Dániája vagy Svédországa. Am Lukács ezt nem tudományos műben írta le, hanem interjúban mondta (sőt **Eörsinek** egyszer privátin azt is, hogy az egész 1917-tel kezdődő világfolyamat tévútnak bizonyult). Hibás és káros is az az esztétikai szemlélete, amely vagylagosan szembeállítja Thomas Mann-t és Franz Kafkát, vagy hogy értetlen Madáchcsal szemben. Ma már egyértelműen tarthatatlan. Az észtrónfosztása című könyve is, amennyiben sommásan elveti szinte az egész modern polgári filozófiát és szociológiát már a kései Schellingtől és Schopenhauertől kezdve.

A kultúra lokálpatriótája

– Ma kevesebbre értékeljük a Lukács-életművet, mint korábban. Talán kevesebbre, mint amennyit ér. De mennyit is nyom valójában, mi jósolható a jövőt illetően? Erdemes-e őrizgetni a köteteit, vagy elindulhatunk velük a MÉH-telep felé?

– A MÉH-telep felé semmiképpen se induljunk Lukács könyveivel, mert a tartalmuktól függetlenül pótolhatatlan könyvészeti értékek. (Egyébként Az észtrónfosztása, sőt A polgári filozófia válsága sem rossz könyv a szó diderot-i értelmében, vagy provokatív kérdésfeltevéséi és idézetei okán.) De ami a tartalmat illeti: Lukács életművének több olyan vonása is van, ami őt a magyar és világkultúra maradandó értékévé teszi. Például: szenvedélyes és következetes, gyorsan reagáló kiállása a reformok mellett (1953-tól vagy 1966-tól kezdődően). Írásait egyrészt az emberi küzdés és nagyság, az emberi integritás és méltóság iránti tisztelet; másfelől az erkölcs és kultúra eszméje ösztönzi. A kultúra lokálpatriótája volt – ahogy egyik méltatója jellemzi. Ami nagyon lényeges: döntőnek tartotta a kulturális örökséget és nem ismerte el a népi-urbanus ellentétet. Úgy látom, a rossz irányban túlságosan kimozdult inga kezd visszafelé lendülni. A közelmúltban Madridban emlegették nagy tisztelettel életművét; október 4-én, 6-án pedig az MTA, a Goethe Intézet és a Magyar Esztétikai Társaság rendez egy közös konferenciát „Lukács György és az európai esztétika” címmel. Lukács 1919-es tézise ez volt: „a politikai csak eszköz, a kultúra a cél”. 1945 és 1948 között több cikkében is bizonyította a termékeny, egymást kölcsönösen-feltételezhető kapcsolatot demokrácia és kultúra között. Ezt a mi új demokráciánk nemcsak lehet, hanem szigorúan vállalnia is kell. Feltéve persze, ha a demokráciát nem önszegénységnek, hanem öngazdagításnak fogjuk fel. Kenderes szemszögéből Lukács sorsa valóban a MÉH, de már Szárszó aspektusából belápolozhatunk néhány írásába. Az érintettek kivételével azokba is, amelyek főleg Bartók és Ady értékelésével kapcsolatosak.

Baráth Pál: Kézi vezérlés

Repró: F. Sz. I.